

Beschouwingen over geld en goud

DAAD & GEDACHTE

Ter inleiding

Op het eerste gezicht nodigt de titel van dit kleine geschrift nu niet direct tot lezen. "*Beschouwingen over geld en goud*, dat zullen wel moeilijk te begrijpen economische uiteenzettingen zijn", zo zal menig eerste gedachte luiden. Nu, over een paar heel belangrijke economische kwesties handelen de volgende bladzijden wel. Maar wie de moeite neemt zich in deze tekst te verdiepen, zal bemerken dat er van enige moeilijkheid geen sprake is en dat de respectievelijke hoofdstukjes juist geschreven zijn om dat te bewijzen. Daarin wordt aangetoond dat de dingen waarom het hier gaat alleen maar dan 'moeilijk' zijn, wanneer de waandenkbeelden die daaromtrent bij de burgerlijke economen bestaan, voor zoete koek worden geslikt. Die waandenkbeelden, die mystificaties, uit de wereld te helpen, dat was het doel dat de schrijver zich voor ogen stelde.

De voorliggende tekst verscheen oorspronkelijk als een serie vervolgartikelen in 1965, in de eerste jaargang van het maandblad *Daad en Gedachte*. In augustus 1973 verschenen zij gebundeld in brochurevorm. Aan de oorspronkelijke inhoud werd bij het gereedmaken van die uitgave vrijwel niets veranderd. Weliswaar werd een en ander oorspronkelijk geschreven bij wijze van commentaar bij een aantal verschijnselen die verband hielden met de positie van de Amerikaanse dollar en andere munteenheden. Maar die commentaren waren in 1973 nog steeds actueel en ze zijn tot op de huidige dag actueel gebleven.

Op de dollarcrisis van 1965 is de dollarcrisis van 1971 gevolgd. In het voorjaar van 1973 deed zich een nog veel ernstiger dollarcrisis voor en we hoeven nauwelijks op te merken, dat sindsdien de dollar nog heel wat meer crises heeft doorgemaakt. Er gaat vrijwel geen dag voorbij of de beursberichten uit Amsterdam, uit

Frankfurt of uit Tokio maken melding van een (verdere) daling of heel lichte stijging van de dollarkoers. Om die reden zijn de navolgende hoofdstukjes allerm minst verouderd.

Zoals we zeiden, de lezer moet zich door het onderwerp vooral niet laten afschrikken. Zeker, beschouwingen over geld en goud wekken vaak de indruk dat deze materie alleen maar door "de geleerde economen" kan worden begrepen. Dat komt, doordat in hun uiteenzettingen het geld veelal als "een ding op zichzelf" wordt beschouwd. Die heren economen zien er geheel en al aan voorbij, dat geld – zoals Marx zo'n anderhalve eeuw geleden al tevergeefs aan [Proudhon](#) probeerde duidelijk te maken – een "maatschappelijke verhouding" is. En een maatschappelijke verhouding is een **productieverhouding**, gelijk iedere andere maatschappelijke verhouding. Als zodanig is het geld nauw verbonden met een bepaalde productiewijze.

Worden de problemen van geld en goud losgekoppeld van de maatschappij waarin ze zich voordoen, wanneer ze worden losgemaakt van de productie waarmee ze direct verband houden, dan worden ze ondoorzichtig. Dan krijgen ze het karakter van uiterst geheimzinnige zaken. Worden ze wél met de productie in verband gebracht, dan gebeurt precies het tegenovergestelde. Wat op het eerste gezicht geheimzinnig scheen, wordt eensklaps eenvoudig en begrijpelijk, zeker voor diegenen die in de productie een dusdanige plaats innemen, dat het wezenlijke karakter van die productie voor hen toch al niet zoveel geheimen meer bevatte.

In deze brochure worden inderdaad geld en goud ontdaan van de geheimzinnigheid waarmee de economen ze doorgaans omgeven. Ze worden in verband gebracht met de samenleving en met maatschappelijke praktijken die iedereen dagelijks kan waarnemen en die de meesten vertrouwd zijn. Natuurlijk moet men zich desondanks toch wel enige inspanning getroosten om achter de geheimen van geld en goud te komen. Alleen, die inspanning is mogelijk voor ieder die ogen heeft en daarmee in de maatschappij rondkijkt; voor ieder die genoeg gezond verstand heeft om de eenvoud van het ware en het ware van de eenvoud te onderkennen.

Wie zich deze inspanning getroost zal bij het lezen bemerken, dat valutacrisis, internationale monetaire conferenties en dat soort zaken nauwer verband houden met het dagelijks leven van de arbeiders dan men wellicht veronderstelde.

Achter alle kopzorgen van bankdirecteuren, beursspeculanten en ministers van financiën (in Bonn of in Oost-Berlijn bijvoorbeeld¹), achter alle zorgen van kooplieden, fabrikanten en managers gaan de moeilijkheden schuil die kenmerkend zijn voor de kapitalistische wijze van voortbrenging. Wie enigszins is gaan begrijpen hoe of het nu eigenlijk met geld en goud gesteld is, die heeft daarmee tegelijk een beter begrip gekregen van de maatschappij die hem omringt en waarvan hij zelf ook deel uitmaakt. Zoals de dagelijkse maatschappelijke ervaring van grote betekenis is om het "moeilijke" vraagstuk van geld en goud te doorgronden, zo is het inzicht in de rol en de functie van het geld van betekenis als het er om gaat de balans op te maken van onze dagelijkse ervaringen.

De uitgevers van dit geschrift hopen, dat de lezers na kennis te hebben genomen van deze beschouwingen, dat volledig zullen beamen.

April 1990

¹. Tussen 1949 en 1990 waren Bonn en Oost-Berlijn de hoofdsteden van respectievelijk West- en Oost-Duitsland, officieel [Bondsrepubliek Duitsland](#) en [Duitse Democratische Republiek](#) geheten. In 1990 is de DDR samengegaan met West-Duitsland.

Een zaak, die economisten schuwden

"De Gaulle wil met zijn goudvoorstel de invloed der Verenigde Staten terugdringen" heette het met vette letters hoven een artikel van drs. Metzmakers in *Het Parool* van 11 februari 1965. Wat De Gaulle deed was een groot bedrag aan dollars bij de VS inruilen voor goud. Wat hij wilde, althans zei te willen, was herstel van de gouden standaard.

Wij moeten hierbij direct opmerken, dat het niet toevallig is, wanneer een staatshoofd op een bepaald moment met zo'n voorstel komt. Er was natuurlijk iets aan de hand met de economische macht van Amerika. Het productieapparaat van de Verenigde Staten, hoe machtig het zich ook had ontplooid, was te zwaar belast voor de taak die het in de wereld vervult: het handhaven van de kapitalistische orde. Dat is de meest algemene strekking van de handelingen van de Verenigde Staten op politiek, sociaal, economisch en militair gebied. Wij menen, dat een beschrijving in bijzonderheden niet nodig is om dit te bewijzen. Dat deze algemene gedragslijn echter moest leiden tot een geregeld afvloeien van goud en buitenlandse betaalmiddelen (deviezen) en De Gaulle noopte tot bovengenoemde maatregel en zijn verklaring over de terugkeer naar de gouden standaard, willen wij hier aan een bespreking onderwerpen.

Het afvloeien van de internationale betaalmiddelen en goud kan direct dezelfde dag nog worden geconstateerd. Maar waaraan dat te wijten is, komt men op z'n vroegst na drie maanden door een proefbalans van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zo ongeveer te weten; tenminste hier in Nederland, waar men er al heel vroeg bij is. De definitieve balans is pas na een jaar en drie maanden ge-

reed en . . . klopt nooit geheel. Niettemin vormen de posten van in- en uitvoer, van betaalmiddelen, van waardepapieren en de verlening van diensten, een aanwijzing omtrent het karakter van de oorzaak, die de reserve van goud en deviezen deed teruglopen of aanzwellen. Het schijnt namelijk niet hetzelfde of het afvloeien van goud en deviezen het gevolg is van grote aankopen van aandelen in het buitenland of van teruglopen van de uitvoer. In deze laatste toestand verkeren sedert jaren de Verenigde Staten. Hun productieapparaat is, nemen wij aan, het grootste en meest productieve in de wereld, d.w.z. het slurpt relatief de minste arbeid op. Een ontzaglijke hoeveelheid arbeid wordt echter verbruikt voor steun aan onderontwikkelde gebieden, aan proefnemingen op het gebied van de ruimtevaart, het ontwikkelen van de kernenergie, militaire ondernemingen, enz.

Voor de Amerikaanse productie betekent dat een direct verlies. Het is improductieve consumptie. De arbeider die voedsel, kleding en woonruimte produceert, schept daarmee het herstel van zijn arbeidskracht. Hoe beter deze hersteld wordt, hoe productiever zijn arbeid. Wat hij als zodanig consumeert wordt productief geconsumeerd. Ook datgene wat hijzelf niet consumeert, zoals productiemiddelen en grondstoffen, die in de productie zélf verbruikt (geconsumeerd) worden, worden door zijn arbeid door nieuwe en steeds betere vervangen. Ook dit is dus productieve consumptie. Waar echter de geproduceerde goederen **niet** dienen om de arbeider opnieuw in staat te stellen met 'lust en ijver' aan de slag te gaan, maar aangewend worden om niet-producerende arbeiders (o.a. militairen) te voeden en te kleden, daar is de consumptie improductief. Dit geldt natuurlijk ook voor militaire vliegtuigen, tanks, kanonnen, enz., die geproduceerd worden voor de ballistische techniek en proefnemingen, de satellieten- en raketinstallaties. Maar ook de hulp aan onderontwikkelde gebieden betekent voor Amerika improductief aangewend kapitaal. In deze gebieden zelf komt 'de hulp' bovendien veelal in handen van een bestaande of nieuwe klasse van uitbuiters, die het in ledigheid verteren. Dit laatste raakt echter het onderwerp Goud en Amerika niet. Het gaat er om, dat Amerika te veel hooi op zijn vork heeft moeten nemen en de gevolgen wil men op een of andere manier verhelpen. Die gevolgen – het afvloeien van goud en deviezen – kunnen niet eeuwig voortgaan.

Voordat we hierop verder ingaan, zullen we tot goed begrip ons eerst dienen bezig te houden met goud en deviezen en met geld in het algemeen. Is dat dan zo noodzakelijk? Wij menen van wel, omdat – naar het ons voorkomt – de economen dit onderwerp schuwen en omdat wij weten, dat de praktijk vele misvattingen toont ten gevolge van onkunde die door klassenbelangen bestendig wordt. Zoals wij weten is het een bijna natuurlijk verschijnsel in de geschiedenis van het mensdom, dat men zich tegen nieuwe waarheden verzet. Men denke slechts aan de ontdekking dat de aarde kogelrond is en om de zon draait.

Zo is het – menen wij – ook gesteld met het geldvraagstuk. Daarbij komt nog de gewoonte, overgehouden uit vroeger tijden, de maatschappelijke categorieën te zien als op zichzelf staande scheppingen van de menselijke geest, ofwel van een super-menselijke geest, en niet als een onderdeel van het maatschappelijk geheel. Het geld stelt men daarom meestal voor als een schepping van de mens, terwijl het een schepping van de samenleving is.

Van de samenleving? Zeer zeker, maar de mens handelt daarin niet met bewuste kennis; hij kent de maatschappelijke draagwijdte van zijn handelingen niet. Wanneer iemand tweehonderd **gulden** krijgt, omdat hij 45 uren gewerkt heeft, weet hij dan ook, dat hij een daad verricht heeft, waarop heel ons maatschappelijk systeem berust? Hij kent wel het bijzondere momentele van zijn daad, maar niet het maatschappelijk algemene. De huisvrouw die brood, margarine en vis koopt om haar gezin te voeden, verricht een daad die haar volkomen begrijpelijk voorkomt, even begrijpelijk als de steen die altijd naar beneden valt en wel omdat dit altijd op dezelfde manier plaats vindt. Het is voor haar het enige bewijs om de handeling altijd met hetzelfde resultaat te verwachten. Maar waarom het juist vijftig centen zijn, die van plaats met het pakje margarine verwisselen, dat is haar niet bekend. Een pakje margarine en vijftig centen hebben niets met elkaar gemeen. Toch verrichten miljoenen mensen dagelijks een dergelijke handeling zonder te weten, dat zij arbeid voor arbeid ruilen; toch vallen er dagelijks miljoenen dingen naar beneden zonder dat men weet dat de **algemene** oorzaak het aardmagnetisme is.

De ontdekking van het aardmagnetisme betekende een revolutie in de astronomie. De ontdekking van de **waarde** zoals zij bepaald wordt door de arbeidstijd, is een revolutie in de economie. De klasse die de ontdekking van het aardmagnetisme aanvaardde en het inzicht daarin verder deed ontwikkelen, was de bourgeoisie, maar zij had macht. De ontdekking van de waarde zal niet eerder toepassing vinden vóór de arbeidersklasse het kapitalistisch systeem heeft vernietigd en de klassen zijn opgeheven.

Dat de waarde van een product bepaald wordt door de arbeidstijd maakt in zijn consequentie allen aan elkaar gelijk. Het strekt de *'rechten van de mens'* uit tot aan het recht op het product, bepaald door het aantal uren dat men heeft gearbeid. De bevoorrechte klassen in de middeleeuwen konden geen genoegen nemen met een leer die het monopolie, waarop hun voorrechten berustten, aantastte. De moderne heersers verzetten zich vanzelfsprekend tegen een leer die het einde inluidt van alle bevoorrechting.

Het geld is dus **ontstaan** en heeft verschillende vormen aangenomen achter de rug van de mens om. In zijn oorsprong was het een waar: linnen, huiden, vee, metaal, schelpen, parels, enz. Hierover lezen wij in een leerboek der economie, getiteld *Allgemeine Volkswirtschaftslehre* van prof. [Aldolf Weber](#) het volgende:

Zodra er begrip omtrent een economisch goederenverkeer voorhanden is, de goederenruil niet slechts een burendienst betekent, maar een middel voor de afzonderlijke bedrijven om door het brengen van offers nog grotere voordelen te behalen, moest er een technisch hulpmiddel zijn, dat het gemakkelijk maakte om de verschillende partijen die wilden kopen of verkopen, eensgezind te maken. A verlangt dringend een waar, die aan B behoort, maar hij heeft niets in zijn goederenvoorraad, dat B onmiddellijk tot nut kan zijn. Daarentegen heeft misschien C zulk een waar, die echter B geen passende tegengave kan bieden. Dus moest men wel naar een andere waar zoeken, die bemiddelingsdiensten bood, en die daarbij nog wellicht een soort van algemene noemer aangaf voor de ongelijksoortige waarden die bij de ruil moesten worden vergeleken, in 't kort: men moest geld gebruiken.

Bij alle onduidelijkheid is toch één ding hier zeer duidelijk: het geld, het ruilmiddel is een bewuste schepping van de menselijke geest volgens prof. Weber. Stellen wij het wat aanschouwelijker voor, dan heeft A bijvoorbeeld een bijl te ruilen; B wil hem een schaap daarvoor geven, doch A heeft pijlen nodig. Die heeft C, maar C heeft weer geen behoefte aan een bijl. Een onmogelijke toestand dus. Daarom, zegt prof. Weber, zoekt men naar een waar, die bemiddeling biedt, en die een **'algemene noemer'** aangeeft."

Wat met een 'algemene noemer' bedoeld mag worden? Elk voorwerp heeft een algemene noemer: tafel, kast, azijn, enz. Maar wanneer prof. Weber verder gaat, zich meer met de wording van het geld bezig houdt, dan blijkt die **'algemene noemer'** nergens te vinden; dan blijkt dat een of andere waar voor de mensen vanzelf tot geld wordt en haar noemer als gebruikswaarde behoudt, ja de naam van de gebruikswaar in het menselijk hoofd de betekenis van geld aanneemt.

Prof. Weber gaat als volgt verder:

Uit gewoonte werd vooreerst een of andere waar, die voorwerp van vaak voorkomende ruil was, in zekere zin als nevenfunctie deze taak van het geld toevertrouwd. Ons Duitse woord 'Geld' (Gotisch 'Gild') betekent oorspronkelijk niets anders dan 'tegen-gave'. De taalstam is in de oorspronkelijke betekenis nog in het woord 'vergelten' behouden gebleven. Het Latijnse woord 'pecunia' (geld) gaat op de taalstam 'pecus' (vee) terug. Hier wordt dus reeds een bepaalde waar verondersteld die gelddiensten verricht. Bij de [Noord-Slaven](#) schijnt linnengeld zeer verbreid te zijn geweest. De taalgeleerden wijzen op de samenhang tussen de Slavische betekenis voor linnen (platno) en voor betalen (platiti).

Kautsky's overbodige berekeningen

Het vorige hoofdstuk eindigden wij met een aanhaling uit prof. Weber's *Allgemeine Volkswirtschaftslehre*. Naar aanleiding daarvan zij eerst gewezen op de bevreemden- de tegenspraak in de woorden: "Uit gewoonte werd vooreerst . . . ". Dan volgt dat aan een goed een nevenfunctie werd "toevertrouwd", een goed dat voorwerp was van veelvuldige ruil. Indien echter de veelvuldige ruil van een goed de oorzaak was van het ontstaan van die nevenfunctie, dan kan men toch moeilijk van een "toevertrouwd" spreken; dan kwam deze nevenfunctie voort uit de veelvuldige ruil en was dit dus een ontwikkeling waar de mens wel de hand, maar niet het ver- stand in had. Nu blijkt verder, dat de niet-marxistische economen wel de functie van het geld als ruilmiddel verklaren, maar niet als waardemeter, terwijl toch beide functies onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn. De functie van ruilmiddel sluit in de functie van waardemeter. (We zullen waardemeter en ruilmiddel later nog uit- werken).

Het is geen wonder, dat hier de economen blijven steken. Hoe kan men het geld als waardemeter zien, terwijl over de opvatting van wat waarde is, niet de min- ste eenstemmigheid bestaat? En wat de marxisten zelf aangaat? Door niet-marxis- tische economen wordt er op gewezen, dat de marxisten de waardetheorie als niet meer beschouwen dan een ornament van het marxistisch gedachtegebouw. Prak- tische betekenis heeft volgens hen de waardeleer niet. "Theoretisch", zegt bijvoor- beeld [Karl Kautsky](#), "is de waardeleer juist. De waarde van een waar wordt be- paald door de hoeveelheid maatschappelijk noodzakelijke arbeid. De moeilijkheid is echter deze hoeveelheid te bepalen. Bekijk ik een artikel, dan moet ik daarbij wel bedenken, dat de halve wereld daaraan heeft gearbeid. Hoe moet ik nu van

die duizenden artikelen, die tot het ontstaan van een waar hebben bijgedragen, de arbeidstijd te weten komen?" Ja, hier is een moderne computer zelfs nutteloos.

Wij moeten ons meer verwonderen over Kautsky, die de waardetheorie van Marx aanvaardt, maar voor de praktische toepassing geen raad weet, dan over die economen, die de hele waardeleer van Marx verwerpen en zich dus over haar toepassing geen zorg hoeven te maken. De gedachte, dat men eerst alle afzonderlijke bewerkingen die tot het tot stand komen van een product hebben geleid, moet kennen om de hoeveelheid arbeid ervan te bepalen, is de gedachte van iemand, die een socialistische maatschappij ziet geboren worden uit het plan van de socialisten, die dan als het ware met een schone lei beginnen, net als alle utopisten. En daar ze hun lei nu reeds aan beide kanten hebben volgeschreven om de tijd (arbeidstijd) te berekenen van slechts één artikel, een doosje lucifers bijvoorbeeld, komen ze tot de conclusie, dat het zo niet gaat, en dat het dus weer over de weg van het geld moet. Doch indien men dan de methode van Kautsky zou volgen, leverde deze geldrekening dezelfde moeilijkheid op. Om de prijs op die manier te berekenen, zou de heer Kautsky evenzeer de opgaven moeten hebben van alles wat de uiteindelijke prijs van het doosje lucifers bepaalt.

De zaak is echter, dat deze kautskyaanse berekeningen helemaal niet nodig zijn. Niet in het kapitalisme, niet in het socialisme. Zoals het ene bedrijf de prijs van een onderdeel van een artikel aan het andere bedrijf berekent (doorgeeft), zo kan dit bedrijf evengoed het aantal uren arbeid, dat het aan een product heeft besteed, doorgeven. Maar zo zijn niet alleen de kautskyaanse berekeningen overbodig, maar Kautsky zelf ook. De distributie van de maatschappelijke rijkdom komt zo tot stand door de producenten zelf. (Zie de *Grondbeginselen van de Communistische Productie en Distributie*, waarin dat op heldere wijze wordt uiteengezet.)

Wat Kautsky en alle partysocialisten voor de geest zweeft is de socialistische partij als leidster van de productie en distributie. Hijzelf tracht vanuit een verheven positie het geheel van de economie te overzien. Komt dan tot de conclusie, dat een waardebeoordeling volgens de arbeidstijdrekening vanaf deze positie onmogelijk is en

keert terug naar het veel vervloekte geld. Dan schiet hem niets anders over, dan op de plaats van de directeur van de centrale bank te gaan zitten, hetgeen een totaal overbodige persoonswisseling zou zijn. Al kan Kautsky niet berekenen hoeveel uren arbeid er in een artikel, een gebruiksgoed, steken, de arbeider zelf kan dat wel. Hij zal hem tot op de minuut kunnen vertellen hoeveel uren hij over zijn bijdrage aan het tot stand komen van een gebruiksgoed heeft gedaan. Zoals elke waar, hetzij een consumptieartikel, een grondstof of een halffabricaat, bij het aanschouwen van het eerste levenslicht van een prijs voorzien is, zo wordt zij ook geboren met een zekere hoeveelheid arbeid, die gemeten wordt in tijd, en net als de prijs accumuleert al naarmate zij haar voltooiing nadert. Dus heeft de arbeider zich niet te bekommeren om de vorige stadia, die een product doorlopen heeft. Dit is een zorg voor de arbeiders die bij de productie in deze afzonderlijke tak direct betrokken zijn. Het is eigenlijk zeer eenvoudig, het ei van Columbus. Hoewel ons hier de woorden van Mefistofeles uit Goethe's Faust als waarschuwing in herinnering komen: "*Zwar ist es leicht, doch ist das Leichte schwer*". En inderdaad, want deze eenvoudige oplossing eist de omwenteling van de organisatie van de kapitalistische productiewijze.

Maar hoe ter wereld kwam Kautsky zelf niet op deze eenvoudige gedachte? De zaak is, dat bij Kautsky het socialisme wordt bevochten en ingesteld volgens een bepaalde, vooraf beraamde orde. Het ontstaat niet uit de schoot van het kapitalisme, maar in het hoofd van de grote theoretici. Het theoretisch verworpen utopisme wordt in het geloof aan een vooraf uitgedacht systeem weer met vlag en wimpel binnengehaald. Het partysocialisme kan ook niet anders. Maar het kan daarom ook niet de arbeidstijdrekening toepassen. Dat gaat niet van boven af volgens een tevoren vastgestelde methode, want zoals Kautsky zelf zegt: "Hoe moet ik de hoeveelheid arbeid van een eindproduct te weten komen?" En hij staat hier als een kapitalist die de prijs van een artikel wil berekenen uit de afzonderlijke prijzen van alle onderdelen, die tot het ontstaan van dit product hebben bijgedragen. De ondernemer interesseert echter alleen, wat hij voor zijn grondstoffen, halffabricaten en productiemiddelen te betalen heeft en dat zeggen hem zijn leveranciers wel. Voor meer hoeven de arbeiders van een bedrijf zich óók niet te interesseren, wanneer

het er om gaat het aantal arbeidsuren van een product te bepalen. Het wordt van bedrijf tot bedrijf doorgegeven.

Dat de waardeleer, die zegt dat de waarde van een waar door de gemiddeld maatschappelijk noodzakelijke arbeid bepaald wordt, een ornament is of slechts theoretische betekenis heeft, is volkomen onjuist. Deze mening van Kautsky komt ons des te verwonderlijker voor waar Marx zelf de praktische betekenis duidelijk aanwijst. Marx zegt namelijk:

De producent krijgt van de samenleving een aanwijzing, dat hij zo en zoveel arbeid geleverd heeft (na aftrek van zijn arbeid voor het maatschappelijk fonds) en onttrekt met deze aanwijzing zoveel aan maatschappelijke voorraden consumptiemiddelen als evenveel arbeid kost. Dezelfde hoeveelheid arbeid, die hij de samenleving in de een of andere vorm geeft, krijgt hij in andere vorm terug.

Als nu volgens zekere economen de waardeleer voor de marxisten een 'ornament' is, en zij in elk geval voor deze slechts theoretische betekenis heeft en er overigens niets dan onenigheid bestaat omtrent het begrip, dat zich achter het woord '**waarde**' verbergt, is het begrijpelijk, dat geld als maat der waarden of waarde-maat een onhandelbaar begrip is, d.w.z. voor hen voor wie de waarde een boek met zeven zegelen is. Wie er echter van overtuigd is, dat de waarde van een waar bepaald wordt door de arbeid, die zal, waar het geld toch ogenschijnlijk de rol van meter, van maatstaf vervult, achter het geld de waarde, dat is **de arbeid** zoeken, en die is niet moeilijk te vinden.

Vertegenwoordigen niet alle cijfers die wij op de circulerende bankbiljetten vinden, een zekere hoeveelheid goud? En is goud geen waar en is het niet het resultaat van arbeid?

Veronderstel dat een aantal mensen een spel doet met wat men 'fiches' noemt. Tien spelers kopen elk voor 10 gulden 10 fiches. Er is dus voor 100 gulden fiches '*in omloop*'. Het spel kan alleen gespeeld worden, indien ieder der spelers deze fi-

ches als guldens in betaling aanneemt. Dit is natuurlijk de al dan niet uitgesproken grondslag van de 'fiches circulatie'.

De in de wet vastgelegde grondslag voor de bankbiljettencirculatie is, dat de door de staat gewaarmerkte biljetten door een ieder voor een schuld moeten worden aangenomen. De tweede vanzelfsprekende bepaling is, dat namaak gestraft wordt.

De eerste voornaamste bepaling maakt alle vertrouwen, waarop bij deze materie zo vaak gewezen wordt, totaal overbodig. Als iemand zou weigeren voor een partij goederen die 'vodjes papier' in ontvangst te nemen, dan zou de wet hem daartoe dwingen, d.w.z. hij zou niets anders kunnen vorderen.

De tweede bepaling betreft niet het bestaan zelf van het geld, maar het behoud van de waarde. Veronderstel dat iemand een aantal fiches heeft meegebracht waar de anderen niets van weten. Hij betaalt er mee en ze komen aldus in omloop. Bij de afrekening, de inwisseling, blijken er 125 stuks te zijn. Er is dus inflatie (vermeerdering, uitzetting) en er blijkt voor elke fiche slechts 80 cent te zijn, dat is '**devaluatie**'. Tegenover de vermeerdering van de fiches stond geen vermeerdering van guldens.

Nu zal men denken dat de vergelijking met het geld hierop neerkomt, dat de fiches de rol van het papieren geld, de bankbiljetten spelen, en de guldens de rol van het goud. Dat nu is juist de misvatting die geregeld plaats vindt wanneer het er om gaat de relatie tussen de '**gouddekking**' (een misleidend woord) en de bankbiljetten in circulatie te bepalen.

Voorheen stond er op de bankbiljetten bijvoorbeeld: "De Nederlandsche Bank betaalt aan toonder vijfentwintig gulden". Dat is dus een schuldbekentenis, en men kon op dit biljet 2 gouden tientjes en een gouden vijfje eisen, en die kreeg men ook. Toch garandeerde de bank iets dat zij niet kon volbrengen, want zij bezat aan goud maar 40 procent van het bedrag van de in omloop zijnde bankbiljetten. De garantie berustte op het vertrouwen, dat de mensen toch niet allen tegelijk hun biljetten voor goud zouden komen inwisselen. Een zeer onzeker fundament voor een zo gewichtige zaak als de waarde van het geld. Toen dit in augustus 1914

desondanks gebeurde, voldeed de bank niet aan de verplichting op de biljetten vermeld, en o ramp !!! Nee ... de biljetten bleven hun volle waarde behouden. Daaruit bleek, dat indien de bank geen gram **'gouddekking'** zou hebben gehad, dit de waarde van het papier niet in het minst had aangetast en de 'gouddekking' dus geen gouddekking was. Tegenwoordig staat op de biljetten alleen het bedrag vermeld.

Er hadden zich trouwens verschijnselen voorgedaan op het gebied van de geld-historie, die hadden moeten doen vermoeden, dat de dekking-door-metaal onjuist was. Ten eerste was daar het verschil in de diverse staten aangaande het gouddek-kingspercentage zonder enige invloed op de geldwaarde, dus op de koopkracht van het geld. En nog wonderlijker: er was zelfs een staat in Europa, de dubbelmo-narchie Oostenrijk-Hongarije, die haar biljetten boven de waarde zag stijgen van het metaal, het zilver, dat hun tot 'dekking' diende.

De verblekende glans van het goud

Anders dan bij de fiches hangt de waarde van het geld niet af van de hoeveelheid 'dekking' – die men terug kan vorderen – maar van de hoeveelheid waren, die men voor zijn geld kan ruilen. Dit laatste is de werkelijke dekking. De 'dekking', het goud, speelt in de waardebepaling slechts een ideële rol. Het bankbiljet zegt. "Ik vertegenwoordig 10 gram goud. Ik ben zelf géén goud. Ik zeg alleen: **indien** u mij zou inruilen voor goud, zou u 10 gram krijgen."

Maar wij hebben zojuist gezien, dat wanneer alle bankbiljetten ter inwisseling voor goud werden aangeboden, er niet genoeg goud zou zijn. Inderdaad! Maar dat geldt voor elk product. Als alle bankbiljetten voor olie of kolen zouden worden aangeboden zou er – bij onveranderde prijsverhouding – olie of kolen te weinig zijn. Er is geen enkele waar, die de waarde van het circulerende geld zou kunnen dekken. Mocht men dan ook denken, dat alleen goud of platina of zilver – de edele metalen dus – als geld kunnen fungeren, dan moeten wij ook deze lieden teleurstellen. Neen, wij zouden gerust een ijzeren-, een loden- of zelfs een boteren standaard kunnen hebben. Deze laatste is er zelfs geweest. Maar er zijn ook vee- en linnen standards geweest. Dat wil zeggen: indien men standaard opvat als rekeneenheid met als voorwaarde **ruilmiddel** en – dat hebben we volgens ons aangetoond ook – meer functie heeft het geld nooit gehad. Als waarde bevattend product staat de standaard niet alleen. Alle producten hebben waarde, omdat zij resultaat zijn van menselijke inspanning, menselijke arbeid; daarom kunnen zij alle als waarde-meter, als standaard dienst doen en vervangen of vertegenwoordigd worden door een schuldbekentenis, die de schuld in de standaard uitdrukt. Niet als ruilmiddel. Dat kan hun belet worden door hun lichamelijke gesteldheid. Een ruilmiddel moet bijvoorbeeld niet bederfelijk zijn. Het volume en de deelbaarheid spelen ook een

rol. Is het product als ruilmiddel ondeugdelijk, dan kan het praktisch niet als waardemeter optreden.

Wij zien ver terug in de historie of in achtergebleven gebieden vee, linnen, schelpen, huiden, enz. als geld verschijnen. De bewaarbaarheid is de voornaamste vereiste voor een product om als ruilmiddel dienst te doen. Geslacht vee en vis kunnen geen ruilmiddel zijn; zij zijn niet houdbaar.

Wij hebben gezegd, dat ruilmiddel en waardemeter onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn in het begrip geld. De stam en de wortel vormen een soortgelijke eenheid in het begrip boom. Toch zal men beide wat hun functie aangaat, moeten scheiden. De wortel alleen is geen boom; het ruilmiddel alleen is geen geld. Waaraan het ruilmiddel zijn bestaan te danken heeft is de bewaarbaarheid, de deelbaarheid en hanteerbaarheid. Dat zijn alle zeer materiële zaken. De functie van waardemeter is van meer ideële aard. Het product moet een **algemeen** gebruiksgoed zijn en veelvuldig opduiken in de ruil, waardoor het als steunpunt voor het verstand en als uitgangspunt voor het rekenen kan dienen. Wanneer dit product bijvoorbeeld boter is, dat men tientallen keren op ziet treden tegen één keer een schaar, dan zal deze boter als steunpunt voor het rekenen dienen. Gedurende de laatste tijd van de bezettingsjaren 1940-1945 deed in sommige streken van het platteland boter inderdaad dienst als waardemeter; in de stad waren het kort na de oorlog de sigaretten.

Het gebruiksgoed dat in de ruil dus het meeste voorkomt, doordat het algemeen gebruiksgoed is en bovengenoemde eigenschappen bezit, zoals duurzaamheid, hanteerbaarheid en deelbaarheid, is voorbestemd om geld te worden, waarbij natuurlijk niet uit het oog verloren dient te worden, dat het gebruiksgoed waarde dient te bevatten, resultaat moet zijn van menselijke inspanning. Waardemeter is het geld omdat het waarde bevat; ruilmiddel vanwege zijn lichamelijke eigenschappen. De laatste bepalen namelijk of de ruil over 't algemeen mogelijk is, de eerste bepalen de verhouding.

Wanneer bij verdere ontwikkeling de primitieve ruil van overschotten meer en meer plaats maakt voor koop en verkoop, wanneer de maatschappelijke rijkdom toeneemt en door specialisatie van de arbeid het geld zijn machtige en onontbeerlijke rol gaat spelen, wanneer direct voor de verkoop, voor de markt geproduceerd wordt, dan treden er andere lichamelijke vormen op waarin het ruilmiddel verschijnt. De oude vormen zijn ontoereikend geworden, onhanteerbaar. Bij verkopen van scheepsladingen graan zou men een scheepslading huiden of linnen of wat dan ook nodig hebben. Kort en goed: er moest een ruilmiddel en waardemeter komen dat in een klein volume veel waarde, veel arbeid bevatte, en dat waren de metalen en vooral de edele metalen. Hiermede bevinden wij ons in het kapitalistisch tijdvak.

Maar niet alleen edele metalen, die veel waarde in klein volume bevatten zijn nodig, ook het geld dat zijn blinkend maar materieel omhulsel heeft afgeworpen, houdt zijn intocht en verschijnt in een eenvoudig geestelijk kleed. Het is zelf geen waar meer; het vertegenwoordigt een waar. Maar waarom die verkleedpartij? Kan de waarde zich niet onverbloemd in haar natuurlijke verschijningsvorm aandienen? Dat blinkende goud waarin zoveel zweet en bloed, zoveel arbeid is belichaamd, is het ineens te min geworden? Waarin schiet zijn capaciteit tekort voor de kapitalistische samenleving?

Wij weten niet of in het verschil tussen de pompeuze middeleeuwen en het sober aandoende kapitalisme het goud zelf een rol heeft gespeeld, maar zeker is dat zijn glans sedert de kapitalistische wereldorde is verbleekt. Het speelt zijn rol niet meer als versiering van zwaardgevest, harnas of altaarstuk. Het is onttroond en ontdaan van zijn vroegere luister en macht. In onaanzienlijke kelders en kluizen ligt het met doffe berusting in de vorm van ruw gegoten staven als het ware op verlossing te wachten. Daar in de duisternis speelt het thans een rol, bedwongen door de kapitalistische productiewijze, verdrongen door het metaal van de geest, het papier.²

Het historisch ontstaan van het geld geeft ons een inzicht omtrent zijn wezen; het maatschappelijk ontstaan moet ons het inzicht omtrent zijn functie verschaf-

fen. Dit maatschappelijk ontstaan tracht ons een professor, die tegenwoordig nogal van zich doet spreken, als volgt te verklaren:

Een bankier kan aan een zakenman krediet geven. De bank opent een rekening in de boeken en geeft de zakenman het recht op deze rekening te trekken zonder dat deze er eerst geld op gestort heeft. Er wordt dus een vordering uit het niets geboren, en deze vordering is geld, want de zakenman kan er zijn schulden mee betalen. Zolang dit girale geld ontstaat, is de maatschappelijke geldvoorraad vergroot. Maar dit betekent, dat de bankier en zijn cliënt in samenwerking en vereniging kans hebben gezien geld te maken, dat er eerst niet was! De bank is dus niet alleen een bewaarplaats en een doorgeefinstelling van geld; zij is een geldfabriek.³

Een lucratieve bezigheid lijkt ons dat. Je leent geld aan iemand zonder dat je het zelf uitgeeft. De formele wet der scheikunde luidt: *Iets kan niet uit niets ontstaan en niets kan vernietigd worden*. Bankierszaken vallen niet onder scheikunde, maar dat hier uit het niets iets kan ontstaan lijkt ons even onmogelijk als bij bovengenoemde tak van wetenschap. Prof. Pen denkt ons toch niet wijs te maken, dat een uitgeleend bedrag, dat onder het hoofd van de geldnemer wordt geboekt, niet ergens anders afgeboekt wordt! Ja, dat geeft hij toe, loochent het althans niet. Maar dat geld waarvan het wordt afgeboekt, die bankbiljetten in de brandkasten van de bankiers, is geen echt geld; de economen hebben de gewoonte dit niet als echt geld te tellen, zo zegt hij. Dat kunnen die economen zich met alle liefde voor een hun passende uitkomst permitteren, maar de lieden van de praktijk halen daar hun schouders over op.

2. Noot van de redactie: De nieuwste ontwikkeling is dat ook het papieren geld verdwijnt en het geld steeds meer alleen als een online bedrag, geheel virtueel, bestaat.

3. [J. Pen](#), *Moderne economie*.

Geld ontstaat in de productie

Waar Prof. Pen mee zit is het vraagstuk van de steeds veranderende geldhoeveelheid in circulatie, die wekelijks in een staat van de Nederlandse Bank bekend wordt gemaakt en over het algemeen in stijgende richting gaat. Waar komt die vermeerdering vandaan? Daar deze een onloochenbaar feit is, en er zelfs een vermeerdering **moet** plaats vinden, daar de goederen zich steeds vermeerderen, is voor ons de vraag: hoe past het geld zich aan bij de steeds groter wordende rijkdom aan producten? Want zou het geld in circulatie constant blijven, dan zouden bij een vermeerdering der goederen de prijzen dalen en wel zodanig, dat de ondernemer waarschijnlijk geen winst zou kunnen maken. Nu zoekt prof. Pen, of eigenlijk zijn leermeester [Keynes](#), de oplossing in de techniek van het geldverkeer, van de geldcirculatie, en komt zodoende tot de vreemde conclusie, dat een bepaald geld geen geld is, maar het toch weer wordt als je het uitleent.

Voordat wij onze eigen visie geven, die uitgaat van de warenproductie en circulatie, zullen wij ons eerst moeten bezighouden met de vreemde opvatting over geld dat geen geld is, althans door de *'economien'* niet als zodanig wordt erkend. Dat is dan het geld dat gestort is door rekeninghouders en nu terecht komt in de brandkast van de bankier. Als dit de normale en algemene gang van zaken was, als er verder niets met dat geld gebeurde, dan vragen wij ons af: waarvan betaalt de girobank zijn personeel en bestrijdt hij zijn verdere kosten? De zaak is, dat door het overschrijven van de bedragen in plaats van de werkelijke geldoverdracht het ingebrachte geld zich bij de girobank ophoopt, zou ophopen, indien de bank zo dom zou zijn het niet te beleggen. Dit slaan prof. Pen en zijn leermeester Keynes blijkbaar over. Hoe kan men ook **'niet-echt'** geld beleggen? Maar deze belegging hadden de bankiers nu juist op het oog. Zij zijn namelijk geen filantropen.

Het geld, dat zich in de giro-, deposito- en spaarbanken heeft opgehoopt, is het geld dat zich anders zou hebben bevonden in de honderdduizenden zakken van de huidige rekeninghouders. De hoeveelheid geld die kán circuleren is met geen cent toegenomen. Wél is de mogelijkheid om dit braakliggende geld te beleggen vergroot. In de zakken van de rekeninghouders ligt het braak. Door de opeenhoping en belegging is er echter geen enkel biljet, geen cent aan de in omloop zijnde massa toegevoegd. Het geld dat in de brandkast van de bank is terecht gekomen, is maar een fractie van de gelden die hem zijn toegevloeid. Het overgrote deel daarvan is belegd. Bij het openen van een rekening (het verschaffen van een lening) waarbij een bepaald bedrag in het krediet van iemands rekening wordt geboekt, wordt dit natuurlijk van 'het geld in de brandkast' afgeboekt, en van geld fabriceren is geen sprake. Het openen van een rekening voor een geldnemer is voor de bankier hetzelfde als geld beleggen. Heeft de bankier geld belegd tegen een lage rente, bij openbare instellingen bijvoorbeeld, en krijgt hij aanvragen van solide particulieren die een hogere rente betalen, dan zal hij trachten geld te onttrekken aan de ene sfeer om het te gebruiken in de andere. Zou hij dat niet doen, zou hij geld gaan 'fabriceren', dan zou dat hem – geloven wij – in aanraking brengen met de strafrechter. Hoe lost men deze kwestie dan op? Want vermeerderen en soms verminderen **doet** de hoeveelheid circulerend geld.

Op de vraag: hoe neemt de geldvoorraad toe? verwijst men wel, zegt prof. Pen, naar het ontstaan van het giraal geld. Dit antwoord vinden de economen wel logisch, gaat hij verder, maar zij aanvaarden het niet (wel vreemd), want zij "hebben de gewoonte de chartale geldvoorraad in de brandkasten der bankiers niet als echt geld te tellen". Waar deze gewoonte op gebaseerd is vindt prof. Pen niet nodig ons mee te delen. Zij is ons echter niet onbekend.

De bank moet namelijk altijd een bepaald bedrag gereed houden, dat hij dus niet kan beleggen, om het hoofd te bieden aan de opvorderingen die nogal wisselvallig kunnen zijn. Dit bedrag gaat op en neer met de gestorte en opgenomen bedragen door de inleggers. Nu menen de 'economen' dat het bedrag aan baar geld, het geld in de brandkasten van de bankiers, geen echt geld is, omdat het niet circuleert. Het geld van de inleggers is in drieën in te delen. Ten eerste dat deel dat

door de bank belegd wordt. Vervolgens een bedrag 'in de brandkast', dat gereed wordt gehouden voor uitbetalingen, en voorts een bedrag dat nooit '*rust*' maar steeds van de ene hand in de andere overgaat. Zo is er altijd een bedrag aan geld, baar of 'chartaal geld', dat '*rust*' in de banken. Het is geld dat direct nodig kan zijn bij een plotseling beroep op de bank. De gelden die zich dus voorheen, vóór de deposito-, giro- en spaarbanken, in de verstrooide zakken van de inleggers bevonden, worden grotendeels belegd en kleinendeels '*in petto*' gehouden.

Dit geld nu geen geld te noemen zou even dwaas zijn als goederen geen goederen te noemen, omdat zij in de pakhuizen liggen opgeslagen. Geld dat niet feitelijk in beweging is, is geld, is ruilmiddel in potentie, in mogelijkheid. Goederen die in dezelfde toestand verkeren, zijn beboeftebevredigers, waren, ook in potentie. Voorraden goederen, die aangeboden kunnen worden, zijn evenzeer prijsbepalend als voorraden geld in die toestand. Wij kunnen met een gerust hart beweren dat de pogingen van de 'economen' om het slinken en het uitzetten van het circulerende geld uit de geldcirculatie zélf te verklaren, volkomen gefaald hebben. Niet in de banken, niet door kredieten, niet door giraal geld ontstaat vermeerdering, en ontstaat überhaupt het geld, maar door de productie.

Wanneer de reeds eerder genoemde prof. Adolf Weber op blz. 405 van zijn *Volkswirtschaftslehre* zegt, dat het betaalmiddel elastisch moet zijn en dat zich om de metaalkern een elastische gordel moet vormen – hetgeen hij [Helfferich](#)⁴ nazegt – dan blijkt uit deze beeldspraak . . . voor de praktijk niet veel, maar wél, dat hij nog steeds vasthoudt aan de afhankelijkheid van het betaalmiddel van de '*gouddekking*', terwijl hij zelf voorbeelden geeft van papiergeld dat zonder metaaldekking zijn waarde behield, ja, er boven uitsteeg. Indien zich een elastische gordel vormt, dan moet men aan de andere kant van het circulatieproces aanvangen, daar waar de waren uit de productie in de circulatie overgaan; dáár ontstaat de '*elastische gordel*', het geld.

Als men bedenkt – en van dit feit kan ieder zonder economisch expert te zijn zich gemakkelijk overtuigen – dat de productie zich steeds vermeerdert, de stroom van goederen die ten verkoop worden aangeboden, steeds breder wordt, dan zal

men even gemakkelijk begrijpen, dat de geldstroom zich daarbij moet aanpassen. Zou ze dat niet doen, dan zouden er steeds meer waren worden aangeboden tegen steeds lagere prijzen. In de handel, of zoals de economen zeggen, op de markt, staan de aanbieders van geld, d.w.z. de vragers van waren, tegenover de aanbieders van waren, dus vragers van geld. Deze fictieve markt – soms is hij niet fictief – is de plaats waar de prijsvorming plaats vindt overeenkomstig de verhouding tussen de maatschappelijke hoeveelheid goederen en geld. Men diene hierbij te bedenken, dat de voorraden goederen die niet ter markt gaan, evenals voorraden geld, evenzeer hun invloed op de prijzen doen gelden als de goederen en het geld die werkelijk worden aangeboden en gevraagd. Slinkende voorraden doen de prijzen stijgen, stijgende voorraden doen ze dalen. De prijs komt tot stand door de tegengestelde krachten die uitgaan van bezitters van geld ter ene, en de bezitters van waren ter andere zijde, en die – zoals spreekt – elkaar opheffen. Wil de aanbieder van goederen zoveel mogelijk geld hebben, de aanbieder van geld wil zoveel mogelijk goederen. Wanneer nu de goederen sneller toenemen dan het geld, dan moeten de prijzen dalen. Dan kan de fabrikant de meerwaarde – op die manier althans – niet in geld omzetten.

⁴. Karl Helfferich (1872-1924), Duits politicus en econoom, die zich vooral op het gebied van de financiële politiek bewoog en op dat gebied diverse publicaties op zijn naam heeft staan. Hij behoorde tot de partij van de [Duits-nationalen](#) en is bekend als theoreticus van het bank- en geldwezen. Hij is ondermeer gedurende de republiek van Weimar directeur van de Duitse Rijksbank. Hij was onder het Duitse keizerrijk minister van financiën, o.a. tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Geld als "gestolde arbeid"

Veronderstel dat het aanvangskapitaal van een ondernemer 1.000 is, waarvan hij 800 uitgeeft aan grondstoffen en machines (constant kapitaal volgens Marx) en 200 voor arbeidskracht (variabel kapitaal), dan zou, indien de geldvoorraad zich niet vermeerderde, er slechts 1.000 zijn om de plaats van de producten bij de ruil in te nemen, en er werd geen winst gemaakt. Dit hier is een gedacht geval en dus een onwerkelijkheid, wat alleen moet dienen om de verhouding tussen geld en goederen duidelijk te stellen, wat – naar wij menen – alleen mogelijk is door er de productie in te betrekken. En inderdaad, niet zoals economen à la prof. Pen beweren, ontstaat de vermeerdering van het geld in de bank, "fabriceert de bank geld", maar doet dit de fabrikant in de fabriek, d.w.z. ontstaat de vermeerdering van de maatschappelijke hoeveelheid geld. Wat doet de fabrikant die zijn product kan verkopen, maar daarvoor niet direct geld kan ontvangen? Hij levert op krediet en wel zodanig, dat hij zelf toch direct het geld opstrijkt. Hij laat de afnemer een brief schrijven, een '*wisselbrief*', waarin deze verklaart een waarde van 1.000 gulden te hebben ontvangen en deze 1.000 gulden bijvoorbeeld drie maanden na dato te zullen betalen. Deze wissel is wat de waarde betreft gelijk aan geld. Toch is het geen '*wettig betaalmiddel*' en duidt slechts op een ondeelbaar bedrag. In ons voorbeeld is dat 1.000 gulden; het zou echter ook 1.851,87 gulden kunnen zijn. Als gewoon alledaags betaalmiddel kan de wissel dus niet dienen. Men is ook niet verplicht deze wissel in betaling aan te nemen. Het is dus een zeer beperkt betaalmiddel. De bank echter neemt deze wissel aan tegen betaling van een zeer lage rente, het disconto, indien beide partijen – de *trekker* en de *betrokkene*, die beiden voor het bedrag dat de wissel vermeldt aansprakelijk zijn – hem als solide, kredietwaardige lieden bekend zijn. Gaat de wissel in andere handen over ter betaling van een schuld,

dan blijft degene die hem in betaling geeft aansprakelijk voor het bedrag. Zo kan door de overdracht de aansprakelijkheid zich uitstrekken tot verscheidene personen, die alle op de keerzijde vermeld worden, en die daardoor de wissel steeds solider maken. Uiteindelijk komt aan het bestaan van de wissel toch een eind, namelijk wanneer hij voldaan wordt. Stop!, zegt nu een oplettende lezer. De fabrikant krijgt van de bank voor zijn wissel 1.000 gulden. De wissel geldt voor de bank ook als geld. Op dat moment is er dus 1.000 gulden nieuw geld. Indien echter de wissel betaald wordt, vervalt, dan wordt hij door de betaling met bestaand geld vervangen en is er dus geen cent nieuw geld in circulatie. Alles is weer bij het oude.

Dat is zeer juist opgemerkt. Maar drie maandenlang was het niet bij het oude; was er 1.000 gulden meer geld in omloop. Wat de wissel betreft weliswaar met beperkte mogelijkheden. En aangezien zowel het in omloop brengen van wissels als het vervallen iedere dag bij duizendtallen plaats vindt, als een steeds stromende rivier, is de stroom breder al naar gelang de productie toeneemt en smaller al naar ze afneemt. Dat is de elastische gordel die zich legt, niet om de goudkern, maar om de productie. Het feit, dat er iedere dag duizenden wissels vervallen, maar tegelijkertijd duizenden nieuwe ontstaan, tot een steeds hoger bedrag, maakt het verschijnsel tot een "eeuwigdurend" proces en het moet dus als zodanig beoordeeld worden en niet als een eenmalige handeling.

"Maar", zegt de niet aflatende criticus weer, "nu is wel de hoeveelheid geld – die op de wissels staat – vermeerderd, maar nog niet de hoeveelheid bankbiljetten, wettig betaalmiddel." Dat is door deze criticus weer zeer scherpzinnig bespeurd. Wat moet een bank dus doen, wanneer hij met te veel gebrekkige betaalmiddelen zit en dientengevolge met te weinig die recht van lijf en leden zijn?

Nu weten wij én onze lezers, behalve het feit van de toenemende productie, nog één ding heel zeker en dat is dat nieuw geld alleen maar kan komen van één instelling en dat is de Nederlandsche Bank, die, laten wij dat er direct bijvoegen, het niet voor niets geeft.

Wat geeft een bank aan de Nederlandsche Bank om in zijn behoefte aan wettig betaalmiddel te voorzien? Dat moeten waardepapieren zijn, die bij een wet zijn

voorgescreven. Waardepapieren zijn alleen waardepapieren wanneer ze direct of indirect goederen vertegenwoordigen.⁵

Bij geldbehoefte kloppen dus de banken aan bij de Nederlandsche Bank, die dan, net als de bankhouder bij onze kaartspelers met de fiches, de bankbiljetten grijpt en ze uitdeelt, maar net als de fiches-houder **niet** gratis. Dat laatste dient wél onthouden te worden. Het eigenaardige toch is, dat de Nederlandsche Bank, zoals de bankhouder in het kaartspel, de bankbiljetten (de fiches) tegen de kostprijs inkoopt. Dat is voor een bank een te verwaarlozen bedrag. Wat zal die bank dan rijk worden! In geen geval. De bank, de Nederlandsche Bank, mag de biljetten alleen maar doen circuleren, ze natuurlijk niet voor eigen gebruik, voor eigen inkopen, aanwenden. De biljetten krijgen slechts waarde, wanneer er, weer net als bij het kaartspel, een tegenwaarde voor gegeven is in één of andere vorm.

Nog eens kort samengevat ziet het proces er dus zo uit: er worden producten, waren, waarden in de samenleving gespuid. Er ontstaat een document, de wissel, waarop dit als het ware bevestigd wordt: "waarde ontvangen". Dit document is wat de waarde betreft gelijk aan geld. Niet wat de vorm en de wettigheid betreft. De particuliere bank schiet hierop geld voor, wettig betaalmiddel. Bij veel van deze transacties kan de bank zelf wettig betaalmiddel te kort komen. Dan doet hij een beroep op de Nederlandsche Bank, die het monopolie heeft voor het uitgeven van wettig betaalmiddel, van geld.

Alle waarde-documenten – in de eerste plaats geld – zijn goederenbewijzen. Hun waarde hangt af van de hoeveelheid producten die zij vertegenwoordigen en deze zijn het resultaat van arbeid, van menselijke inspanning. De producten zijn '*gestolde arbeid*' (Marx) en ook het geld vertegenwoordigt dus '*gestolde arbeid*'.

Is het niet duidelijk, dat de '*dekking*' van het geld louter berust op de goederen, die het vertegenwoordigt, en vervolgens op de arbeid?

⁵. Daarom was wat vroeger op de bankbiljetten stond: "De Nederlandsche Bank betaalt aan toonder " pure onzin. Wat zij kon doen was niets anders dan het ene soort geld voor het andere verruilen, wat niet de minste zin heeft. Door de bepaling, dat ieder deze biljetten in betaling moet aannemen is het biljet een schuldbekentenis van de gemeenschap aan toonder en bepaalt de hoeveelheid product die men er voor kan krijgen, zijn waarde. De hoeveelheid goud, die het biljet zegt te vertegenwoordigen, heeft alleen maar de abstracte functie

van 'meeteenheid'; daarom is het van geen betekenis of het al dan niet door werkelijk goud wordt of kan worden vervangen.

De misvatting van de gouddekking

De door ons in het vorige hoofdstuk behandelde methode heeft – menen wij – nog wel enige toelichting nodig.

Wanneer een verschijnsel massaal en in voortdurende opeenvolging, dus als een proces plaats vindt, komt het geheel, maar ook elk onderdeel in een andere verhouding tot zijn omgeving te verkeren. Deze dialectische wet werd door onze criticus, die de wissel afzonderlijk beschouwde, over het hoofd gezien. Zodoende kon hij het verschijnsel van de steeds toenemende hoeveelheid geld-in-omloop niet verklaren. Zijn redenering was formeel logisch. Aldus, zo redeneerde hij, komt door het ontstaan van de wissel wel nieuw geld in omloop, maar dit wordt weer door bestaand betaalmiddel, bij het vervallen van de wissel, vervangen. Op zichzelf is deze voorstelling van zaken volkomen juist. Maar in verband gebracht met het feit van de steeds voortgaande wisselstroom is het een proces zonder begin en eind. Het is als de zee waaruit de waterdamp opstijgt, die zich verdiept tot wolken, die zich weer omlaag storten in regen. Hoe groter de verdamping, hoe dichter het wolkendek en hoe zwaarder de regenval, zodat in het algemeen de dichtheid der wolken en de hoeveelheid regen dezelfde blijven, daar de zee niet verandert. Ons productieapparaat breidt zich echter steeds uit en vermeerdert onophoudelijk de stroom van producten, die alle met een prijs geboren worden. Voor de realisatie van die prijs is geld nodig, dat veelal eerst de vorm van een wissel aanneemt, dan door de bankier wordt *'verzilverd'*. Bij een groot beroep op de bankier is deze voor zijn *'middelen'* genoodzaakt een beroep te doen op de centrale bank. Natuurlijk krijgt hij het geld niet voor niets: hij moet een tegenwaarde afstaan. Aldus is door deze procedure het geld in circulatie vermeerdert, aangepast aan de verhoogde productie.

Wij hebben nu geconcludeerd, dat de zogenaamde gouddekking op een misverstand berust, een misverstand, dat in strijd met de feiten in de theorieën nog steeds hardnekkig opduikt. De banken die het recht kregen bankbiljetten uit te geven, moesten, zo redeneerde men, altijd in staat zijn ze tegen goud te kunnen inwisselen. Zonder deze honderd-procentige dekking zou het papieren geld in waarde dalen. Deze toestand bracht natuurlijk stokkingen in het krediet en vervolgens in de handel teweeg, waarop men besloot een lagere '*dekking*' toe te laten, "daar de bezitters van bankbiljetten toch niet allen tegelijk voor hun papier goud zullen verlangen".

De misvatting van de '**gouddekking**' bleef dus voortbestaan. Aan deze misvatting is verwant de thans nog veel verbreide gedachte van '**het vertrouwen**'. Wanneer de mensen het vertrouwen in de soliditeit van het geld verliezen, zal het aan waarde inboeten, denkt men. In 1914, bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog vond dit verlies van vertrouwen werkelijk plaats. Er ontstond een run op de Nederlandsche Bank. Zaken als Jamin boden openlijk 3 rijksdaalders voor een biljet van 10 gulden. Hieraan maakte de regering gauw een eind en gebood, dat de wet omtrent het aannemen van het nationaal betaalmiddel onverminderd van kracht bleef. Zo kon dus het geld niet aan waarde inboeten. Dat later door oorzaken, die wezenlijk in de productie lagen, het betaalmiddel minder waard werd, is eenvoudig een economisch feit, en heeft met verlies van vertrouwen niets te maken.

Zo zou dus '*de gouddekking*' geen rol spelen? Maar dat is natuurlijk niet zo. De rol die het goud vervult, wordt gespeeld in het internationaal goederenverkeer. Hier is het een waar met gebruikswaarde en vervolgens met ruilwaarde. De gebruikswaarde van dit goud is tweeledig. Aan de ene kant bevredigt het de behoefte aan opschik en versiering of dient het de geneeskunde en de industrie; aan de andere kant elimineert het de beperkingen die het nationale betaalmiddel aan de internationale handel oplegt. Dit is zijn algemene, of maatschappelijke gebruikswaarde. Welke zijn deze beperkingen en hoe worden ze uit de weg geruimd?

Wij weten dat er bijna geen land is, dat zijn behoeften volledig kan dekken, hetzij doordat het geen of te weinig grondstoffen bezit of op industrieel gebied in bepaalde takken is achter gebleven. Dan moet het zijn behoeften dekken in het buitenland. Het gekochte moet betaald worden. Goederen en geld verplaatsen zich in tegengestelde richting. Zijn aan het verplaatsen van goederen kosten verbonden, evenzeer aan het verplaatsen van geld, en niet alleen aan het transport. Daar het onmogelijk is om in een land zo'n tachtigtal verschillende muntsoorten te laten circuleren, moet de betaling in de munt van het buitenland (de verkoper) plaats vinden. De koper moet de buitenlandse valuta dus kopen. Voor niets gaat de zon op. De handelaar in buitenlandse valuta berekent dus een winst. Hij zal zijn kapitaal niet renteloos beleggen. Maar er zijn meer wegen die naar Rome leiden en meer middelen die deze *'onkosten'* voor de koper zo laag mogelijk houden. Indien men namelijk zijn betalingen door een bank laat doen, en de vorderingen op het buitenland daar ook onderbrengt, hoeven de banken alleen maar het bedrag dat na de vereffening overblijft over te maken. Dit brengt de onkosten van het wisselen een stuk omlaag.

Wanneer nu een der vreemde valuta, laat ons zeggen Engeland, steeds meer aan Nederland levert dan omgekeerd, dan zal de vraag naar het Engelse pond en naar de vorderingen op de Engelse firma's gaan stijgen. Met een vordering kan men een schuld betalen (vereffenen). Zo ontstaat er een wisselmarkt. Bij grote leveringen van Engeland aan Nederland stijgt de vraag naar vorderingen op Engeland want daarmee kan men Engelse wissels betalen. Dan komt het pond *'boven pari'* te staan. Voor goud kan men echter steeds zonder verhoging geld krijgen, zodat het voordeliger wordt goud in te ruilen voor ponden. Dan gaat het goud in Engelse handen over.

Het geheel lijkt een vernuftig systeem, uitgedacht door een of ander genie. Wie het terdege bekijkt zal inzien, dat het met vernuft niets te maken heeft maar geheel bewogen wordt door de noodzaak winst te maken, hetgeen insluit de kosten zo laag mogelijk te houden. Wanneer wij dan ook hebben gezegd, dat het land dat geen grondstoffen bezit, zijn behoeften moet dekken in het buitenland, dan lijkt het of een bepaalde instantie kundig is van dat tekort en het ontbrekende in het buitenland gaat aanvullen. Maar zo is het niet. Het streven naar winst ontdekt al-

ras dat er een markt voor bijvoorbeeld kolen is. Dan vestigt een buitenlandse firma hier een kolenverkoopbureau of een Nederlandse importeur een kolenmaatschappij. Nooit een bewuste handeling met het nuttige doel in een tekort te voorzien, maar eenvoudig om winst te maken.

Uit het voorgaande blijkt nu dat het niet **absoluut** noodzakelijk is de balans van de buitenlandse betalingen met **goud** in evenwicht te brengen. Dat kan met elk product, mits in voldoende mate voorhanden en laag genoeg in prijs. Het vooroorlogse [Hitler](#)-bewind, dat geen goud tot zijn beschikking had, wist dat heel goed. Het ging tewerk volgens een methode die ons herinnert aan de primitieve, directe goederenruil. De primitieve mens zoekt uit z'n gevarieerde voorraad dingen die hij kan ontberen om ze te ruilen voor iets dat hij nodig heeft en gaat daarmee ter markt. Ditzelfde deed vaders staat onder Hitler. Maar daarvoor was nodig dat de macht over de productie bij een staatslichaam was ondergebracht. Zo zocht men de wereldmarkt af naar landen die bijvoorbeeld ijzer- en staalwaren konden gebruiken en koren te veel hadden. Het goud werd lichamelijk uitgeschakeld. Alleen zijn functie van rekeneenheid bleef gehandhaafd.⁶

Wij hebben de zaak nu voldoende bekeken om een algemeen beeld machtig te worden en kunnen nu tot ons uitgangspunt terugkeren: het besluit van De Gaulle in 1965 om de reserves aan dollars, waarover de [Bank van Frankrijk](#) beschikte, in goud om te zetten; in het goud, dat zich bevond in de kelders van de [Federal Reserve Bank](#) te New York of misschien in [Fort Knox](#), diep onder de grond.

De regering van de Verenigde Staten, in de overtuiging dat er aan haar positie als financieel, economisch en militair beheerser van de wereld geen eind zou komen, begroef haar enorme goudschat diep onder de grond. Aan die positie is langzamerhand een einde gekomen. Er was een tijd, de eerste jaren na Wereldoorlog II, dat de Verenigde Staten de prijs van het goud dicteerden. De goud producerende bedrijven mochten hun handen dichtknijpen als zij van de VS 35 dollar voor een ounce (31 gram) goud kregen; alleen de VS hadden producten, alleen de VS konden uitvoeren, de rest van de wereld was verarmd en ontredderd.

De oorlog, het militarisme, de improductieve consumptie had de betrokken staten uitgeput. De Verenigde Staten waren voor het verwoestende geweld nog onbereikbaar gebleven. Het kon Europa en Zuid-Amerika helpen met zo'n 16.000.000.000 gulden aan waarde. Onder de [Marshall-hulp](#) stroomden goederen en levensmiddelen over de oceanen naar de hongerende landen. De opbouw begon. Maar na een korte periode van afbraak ook weer de opbouw van een nieuw improductief consumerend apparaat: het militarisme. Afgezien van de verwoestingen die het aan kan richten is het onderhoud puur verlies. Bijna alle consumptie is op de een of andere manier productief, direct of later, maar consumptie van het militaire apparaat is steeds improductief. Zijn instandhouding verslindt meer dan de verwoestende werking in een oorlog. Improductieve consumptie wil zeggen, dat men produceert en het product vernietigt, het niet aanwendt om opnieuw te produceren of productie mogelijk te maken.

In een oorlog, wanneer het militaire apparaat tot het tienvoudige en meer wordt uitgebreid, zien we dan ook een onmiddellijke stijging van de prijzen. Als de productieprijs van 40 paar schoenen tachtig gulden is, dan is de prijs ook tachtig gulden wanneer er 20 paar van vernietigd worden. En wanneer de grondstoffen en machines om goud te produceren in prijs stijgen, dan wordt ook het goud duurder, goud als een product van arbeid, een waar. Een bankbiljet van 25 gulden is niet langer een schuldbekentenis van de nationale gemeenschap van bijvoorbeeld 6 gram goud of een [mud](#) tarwe, maar deze biljetten garanderen minder, bijvoorbeeld 4 gram goud of $\frac{2}{3}$ mud tarwe. Dan zien we, dat de slaggers en kruideniers wel het dubbele voor een gouden tientje bieden (zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog hier gebeurde) en de regering maatregelen treft om het goud in handen te krijgen om het niet meer in te wisselen voor papier. Gewicht en noemer van het goud vallen uiteen.

Zo lang de productie de vernietiging bij kan houden gebeurt er nog niets, kan een biljet van 25 gulden 6 gram goud blijven vertegenwoordigen. Is dit niet het geval, dan ontstaat er een *zwevende valuta*. De waarde van het biljet zweeft, een vaste goudprijs is niet meer mogelijk. Zodra echter de regeringen weer in staat zijn een prijs vast te stellen – op welk niveau doet niet ter zake – is de gouden standaard hersteld.

Wanneer nu De Gaulle en sommige economen praatten over het herstel van de gouden standaard, dan gaven ze daarmee blijk, dat zij niet goed wisten waar ze het over hadden. In de meeste Europese landen was de gouden standaard reeds lang hersteld, en omdat hij zich hersteld had was een vrije handel van goud mogelijk. Klaarblijkelijk zagen deze lieden alleen in een vrije goudhandel herstel van de gouden standaard. De valuta was echter in vele voor het internationale goederenverkeer belangrijke landen weer *'hard'* en zo er in het begin al lieden mochten zijn die goud op gingen potten (dat kwam vroeger en vooral in voor-kapitalistische tijden steeds voor), ze zouden stellig gauw tot het verleden gaan behoren. Zodra men voor een bankbiljet (schuldbekentenis) evenveel kan kopen als voor een gouden muntstuk, zal men zoals vroeger de bankloper aan de uitbetalende kassier horen zeggen: "Niet zoveel metaal asjeblijft, meneer." Dat is namelijk zo zwaar.

Maar waarom gebeurde dat dan niet? Waarom hielden de regeringen het goud vast? Dat is door de herinnering aan de economisch en politiek veel bewogen jaren sedert 1914. En waarom dreigde De Gaulle het Franse bezit aan dollarreserves in te wisselen voor Amerikaans goud? Dit was – volgens ons – geen dreigement, maar toonde de wankele economische positie van de Verenigde Staten in de wereld.

Direct na deze verklaring van de Franse regering antwoordde de Amerikaanse minister van financiën, dat men de wettelijke goudreserve van 25 pct. terug zou brengen op 20 pct., in welk geval er 5 miljard dollar aan goud vrij zou komen. Alles slagen in de lucht. Noch door goud te vervangen door dollars, noch door de *'gouddekking'* tot 20 pct. terug te brengen verandert er iets aan de economische positie van de VS. Of Amerika dollarreserves of goudreserves heeft, maakt niets uit. De Gaulle en consorten dachten toen de Verenigde Staten op die manier tot devaluatie te kunnen dwingen. Dat is toen echter niet gelukt. Wel hebben de VS later tot tweemaal toe de dollar laten devalueren, het laatst in februari 1973.⁷ Verwonderlijk is dat niet, want de zwakke positie van de VS vindt zijn oorzaak in de improductieve consumptie van het militaire apparaat en de consequentie van het beheersen van de wereld door middel van zijn kapitaal, zijn machtig productieapparaat.

In *Het Parool* van 5 juni 1965 werd een overzicht gegeven van de militaire bases, vloten en legers, die de Verenigde Staten in stand houden. Dat is werkelijk schrikwekkend. Het verslindt een groot gedeelte van de rijkdom die Amerika voortbrengt. Voeg daarbij de giften en leningen op lange termijn, waarmee deze bases gekocht worden. Voeg daar nog bij de experimenten op het gebied van de ruimtevaart en de oorlogen, die het had te voeren (in Vietnam bijvoorbeeld) en men krijgt astronomische getallen. Alles improductieve consumptie, die de prijzen opdrijft, de concurrentie op de wereldmarkt onmogelijk maakt en het goud doet afvloeien. De betalingsbalans is steeds passief, maar de handelsbalans actief. Dat haal je de koekoek. Een groot gedeelte van deze handel wordt betaald met geschenken of op langlopend krediet verkregen dollars, wat feitelijk gelijk staat met schenken.

Het hoeft ons daarom niet te verbazen, dat het met het Amerikaanse goud en de eens zo machtige dollar niet zo florissant gesteld is.

5. Deze handel biedt grote voordelen, zowel aan de koper als aan de verkoper, want in zo'n geval dekken zij niet alleen hun behoeften, maar doen ook hun producten van de hand. De internationale handel ondervindt in het nationale geld een belemmering.

6. Noot van de redactie: in de jaren die er sinds die tijd zijn verstreken, is de dollar nog heel wat keer gedevalueerd en dat zal ook de komende jaren nog het geval zijn.